

Brandner, Aleš

[Weihen, E. Der negative Vergleich in der russischen Volkspoesie]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná.
1972, vol. 21, iss. A20, pp. 241-244

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/100877>

Access Date: 22. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

H. Geckeler: *Zur Wortfelddiskussion — Untersuchungen zur Gliederung des Wortfeldes „alt — jung — neu“ im heutigen Französisch*. München, Wilhelm Fink Verlag, 1971, 566 pages.

L'œuvre de M. Horst Geckeler se compose de deux parties. Dans la première — comprenant les premiers quatre chapitres (pp. 21 — 204) — et à laquelle l'auteur aurait pu joindre encore le chapitre VII (pp. 417 — 444), il s'occupe de la place de la sémantique dans la linguistique moderne et contemporaine, du problème du sens et de la désignation et tout particulièrement de différentes théories concernant plusieurs types de champs linguistiques. Il informe le lecteur des théories de Ipsen, Porzig, Jolles, Saussure, Bally, Matoré, Guiraud et Ducháček et, plus en détail, de celle de Trier et Weisgerber. Il traite ensuite des critiques concernant certains principes de leur théorie, à savoir les principes de la totalité et des limites des champs, des rapports mutuels de leurs membres, des lacunes et des entrecroisements, etc. Il traite à part la conception du champ lexical de M. Coseriu.

Le chapitre VII est consacré à l'analyse du contenu. L'auteur s'y occupe des méthodes les plus importantes dont on s'est servi pour le décomposer. Il esquisse les idées de Hjelmlev, Prieto, Greimas, Pottier et il critique la sémantique des transformationalistes.

La deuxième partie (chapitres V, VI et VIII, pp. 205 — 416 et 445 — 534) se rapporte à l'exploration du champ „vieux — jeune — neuf — nouveau“.

On lira avec intérêt les considérations sur la structure des champs de ce type et leurs limites. L'auteur divise le champ donné en deux parties. Il range dans le centre les adjectifs suivants: *âgé, ancien, antique, archaïque, vieux, jeune, moderne, neuf, nouveau, récent et frais*. Il place dans la périphérie: *adolescent, adulte, cadet — aîné, mineur — majeur, séculaire — centenaire — millénaire — quadragénaire, etc., juvénile, sénile, mûr, actuel, futur, inédit, antédiluvien et vétuste*. Cette division, bien que mûrement pensée, reste néanmoins discutable. L'appartenance des adjectifs *inédit, actuel* et *futur* au champ étudié nous paraît problématique malgré les exemples cités. Par contre, on aurait pu mentionner les adjectifs *suranné, gothique* et *fossile*.

On se demande aussi s'il est juste de ne faire entrer dans un champ lexical que les lexèmes appartenant à une seule partie du discours, par exemple aux adjectifs. Ce serait inévitable seulement dans le cas où la structure ne pourrait être basée que sur les oppositions. Nous sommes cependant persuadé que d'autres rapports encore peuvent la constituer ou, au moins, entrer en jeu en tant qu'éléments complémentaires des traits oppositionnels.

Sans être toujours absolument d'accord avec l'auteur, nous apprécions beaucoup sa conception moderne et originale de l'analyse du champ, inspirée par les idées fécondes de M. Coseriu.

M. Geckeler introduit heureusement la catégorie des dimensions qui nous fait penser aux axes sémantiques de M. Greimas. Dans l'optique de ces dimensions, la structure du champ exploré, basée sur les oppositions de ses membres, apparaît avec plus de clarté.

M. Geckeler a découvert les dimensions suivantes: âge des êtres (*jeune — vieux*), classement temporel (*ancien — moderne*), état (*neuf — usé*), phases évolutives (*enfant — adolescent — adulte*), âge relatif (*cadet — aîné*), âge „norme“ (*mineur — majeur*), âge exprimé par un numéral (*quadragénaire...*), l'état qui découle de l'âge en question (*juvénile — sénile*), phases de l'âge (*jeune — mûr*), „modifications“ (l'auteur a en vue des diminutifs: *jeunet — vieillot*) et déterminations temporelles (*ancien — actuel — futur*).

L'auteur traite ensuite des oppositions et de la neutralisation entre les lexèmes et les dimensions dans le cadre d'un champ.

L'étude de M. Geckeler est suivie d'une très riche bibliographie et d'un registre d'auteurs.

Pour conclure notre compte rendu, nous soulignons qu'il faut apprécier l'érudition et l'information sûre de l'auteur, l'ampleur du problème envisagé, l'originalité de la conception et la fécondité des idées présentées.

Otto Ducháček

E. Weiher: *Der negative Vergleich in der russischen Volkspoesie*, München 1972, 224 s.

Talentovaný západoněmecký slavista Eckhard Weiher se zabývá v této knize, která je prací habilitační, otázkou antiteze v ruské lidové poezii. W. působí jako docent na slavistické semináři university ve Würzburgu a pracuje v oblasti široce filologického zaměření slavistického. Habilitační práci předcházela řada prací menšího rozsahu, recenzí a článků; patří k nim např. studie o vývoji polských nosovek (*Anzeiger für slav. Phil.*, Bd. II, Wies-

baden 1967, s. 1–10 — nový, od tradičního výkladu odlišný pohled), studie o otázce periodizace praslovanštiny a jejího nářečního štěpení (*Urslavisch — Gemeinlavisch — Dialekte des Gemeinlavischen*, ibid. 1967, s. 82–100, *Nochmals zu H. Birnbaums „Dialekten des Gemeinlavischen“*, ibid. V, 1971, s. 117–119 — v obou pracích polemizuje s názory H. Birnbauma), pojednání *Altbulgarische, kirchenslavische und russische wissenschaftliche Literatur* (ibid. II. 1967, s. 101–121 — opravuje názory Dm. Čyževského na starobulharský a církevněslovanský materiál).

U nás je Weiher znám zejména knihou *Die Dialektik des Johannes von Damaskus in kirchenslavischer Übersetzung* (Monumenta linguae slavicae dialecti veteris VIII, Harrasowitz — Wiesbaden 1969, XLVIII + 312 s.). Srovnává v ní církevněslovanský překlad, pořízený ve 14. stol., s původním řeckým originálem.

Weiherova habilitační práce je výsledkem několikaletého, velmi seriózně založeného bádání. Všimá si v ní zvláštního způsobu srovnání v ruské lidové poezii, který je typický vůbec pro lidovou poezii jižních a východních Slovanů: ve větě je vyjádřen protějšek obrazu negovaným obrazem básnického přirovnání (*Ne belaja berezinka k zemle klonitsja, priklonjalsja Il'juška k svomu batjuške*, Kirejevskij I, s. 25). Pro tuto figuru existuje více pojmenování, každé z nich postihuje jev z jiné stránky: „negované srovnání“ (negativer Vergleich) obsahuje vedle popření jako příznak též obsah a funkci, označení „negovaný paralelismus“ (negativer Parallelismus) negaci a strukturu obrazu, zatímco výraz „slovanská antiteze“ poukazuje i na výskyt ve slovanské poezii. Autor užívá ve své práci termínu „negativer Vergleich“, čemuž odpovídá v češtině nejspíše negované srovnání. V recenzované knize podává obsáhlý rozbor a přehled výskytu tohoto básnického postupu v celé lidové slovesnosti ruské a shromáždil k tomu bohatý materiál. Seznam pramenů lidové poezie, z nichž získal doklady, předchází vlastním výkladům. Pro jejich třídění se nabízel teoreticky několik možností. W. se nakonec rozhodl pro třídění podle charakteru obrazů tohoto básnického příměru, tj. podle věcné stránky substantiva, o níž se příměr opírá. W. neprovádí konfrontaci s lidovou poezií jiných národů. Jak říká v úvodu, je si vědom toho, že takové srovnání by přesahovalo rámeček jeho zkoumání, neboť konfrontaci by musela předcházet stejně podrobná analýza materiálu, jaká byla provedena pro oblast ruskou. Práci by snad přece jen prospělo alespoň několik sondových záběrů do jinოსlovancké poezie.

Shromážděné doklady W. rozdělil do pěti kapitol. Každá z nich obsahuje negované srovnání z určitého sémantického okruhu.

V první kapitole (s. 23–103) jsou uvedeny obrazy básnického přirovnání ze světa zvířat, především ze světa ptactva. Jako přirovnání neslouží zpravidla všeobecně „ptáci“. Např. nejohlednějším typem tohoto příměru ve staroruské literatuře je od nejstarších dob obraz sokola, který byl ve staroruských památkách symbolem hrdiny, nositelem kladných vlastností:

*Ne jasen sokol na vozlete,
Podsokol' nitěk stal na vozraste*

Jefimenko č. VII, v. 462n.

Ve druhé části této kapitoly jsou uvedeny obrazy jiných zvířat, kterých je použito pro negované srovnání. Jsou to např. volk, slon, lan', kuna, sobol', zajac, zmeja, ryba...:

*Ne togo volka bojalas', što po lesu chodit,
A togo volka bojalas', što pole ryščet,
Krasnych devok iščet*

Sobolevskij IV, č. 707

*Ne belaja lan' probegala vdol' po gorodu,
probegala carica blagovernaja*

Rybnikov II, č. 108, v. 44n.

Druhá kapitola (s. 104–130) obsahuje básnická přirovnání ze světa rostlin. Zvláštní úlohu hrají různé druhy stromů. Nejohlednějším obrazem v bylinách je bříza. K bílé bříze, která se sklání k zemi, je přirovnáván sklánějící se člověk při určitém úkonu:

*Kak ne belaja berezjonka k zemle klonitse,
Jedinorodnoj-to dobroj molodec pered matuškoj nizko
klanajetse*

BPZB č. 98, zač.

Jako další přirovnání ze světa rostlin se vyskytují v ruské lidové poezii lipa, rjabina, trava, cvety, jagoda, česnok, goroch, jablko....:

*Čto ne jagoda lesnaja,
Spela, zrela i krasna,
Odna knjaginja molodaja
S knjazem v tereme žila*

Šejn č. 882, zač.

*Ne belyj goroch razstilajetsja,
Čurilova krov' polivajetsja*

Rybnikov II, č. 180, v. 125n.

V třetí kapitole (s. 131—183) uvádí autor doklady, které obsahují antitezi z oblasti „krajina“ a „přírodní úkazy vyskytující se nejčastěji v bylinách a v historických písniích při líčení přírody, např. gora, pole, les, voda, more, veter, reka, tuča, sneg...:

*Ne voda podlivala čto pod beluju berezu:
Podstupila, podstupila vse nevernaja sila*

Sobolevskij V, č. 784, zač.

*Čto ne groznaja by tuča nakatalasja,
Čto ne bujnyje vetry podymalisja,
Napared to vybegajet ljutyj skimen-zver'*

Sobolevskij I, č. 483, v. 3n.

Ve čtvrté kapitole (s. 184 — 192) jsou uvedeny příklady z oblasti astronomie (solnce, mesjac, luna, zvezdy, zarja, svet...). Doklady s těmito obrazy jsou získány z bylin, historických a vojenských písní, ojedinělé příklady jsou z písní milostných a svatebních:

*Da' ne utrenja zarja znamenujetsja,
Da vostraja sabel'ka promachnula*

Hilferding č. 242, v. 77n.

K obrazům z oblasti astronomie jsou přirovnávány většinou osoby, u nichž má být zdůrazněn jejich zářivý zjev, např. kníže Vladimír nebo jiná ruská knížata, carové a carevny...:

*Iz-za lesu iz tmornogo, iz-za gor iz vysokich
Čto ne krasnoje solnyško vykatalosja,
Vyjezzali tut dva bratca, dva knjazja Požarskije*

Kirejevskij VII, s. 29, v. 266n.

V historických písniích je velmi často rozšířen obraz slunce, bývá k němu často přirovnáváno ruské vojsko:

*Čto ne krasnoje solnce da vozsiljalo,
Vozsijala u Kutuzova ostraja sablja*

Kirejevskij X, s. 31, zač.

Do páté kapitoly (s. 193—204) jsou shrnuta další přirovnání z různých oblastí, která nemohou být pojata pod jeden nadřazený pojem. Jsou to např. drahocenné kovy (zoloto, serebro). Srovnává se s nimi s oblibou hrdinova kladná povaha:

*Kak uvidel Il'ja da tut beloju svet,
Ne zoloto uvidel tam, ni serebro,
On uvidel udalych dobrych molodcov*

Byl. Pud. č. 3, v. 188n.

K ušlechtilým kovům, perlám a zlatému prstenu je přirovnáván ve svatebních písniích ženich:

*Ne zlačon persten po gornice katalasja,
Naš Ivan-to ženit'sja sbiralsja*

Šejn. č. 1519

V bylinách, historických písních a vojenských zpěvech, často také ve svatebních písních, jsou přirovnávány hlasy lidí k zvukům hudebních nástrojů:

*Kak ně zolotaja trubon'ka vostrubila,
Čto vozgovorit naš batjuška pravoslavny Car'*

Kirejevskij VI, s. 196, v. 10n.

Autor v celém svém díle provádí třídění materiálu důsledně podle obrazů básnického přirovnání, všímá si užiti epitet u příslušných substantiv a sloves. U sloves věnuje pozornost předponám, všímá si případů, kdy příměry mají funkci symbolu:

*I sporidila ona sebe čado miloje
Ne jasnogo sokola, a udala dobra molodca*

Jeřimenko č. VII, v. 439n.

K citovaným dokladům je uváděna výstižně německá ekvivalence, i když jistě nebylo vždy snadné ekvivalenci nalézt, a to i pomocí perifráze. Dílo se nese spíše aspektem literárněvědným, který zřetelně převládá nad aspektem lingvistickým. Z práce je zřejmé, že antiteze je rozšířena v ruské lidové poezii nejvíce v bylinách, historických písních, baladách nebo vojenských zpěvech. V lyrických písních, v různých druzích žalozpěvů, k nimž je možno počítat i svatební písně, se sice tato stylová figura také objevuje, není však pro tyto druhy typická. Zcela chybí v lidové poezii duchovní.

Zpracování tématu končí pátou kapitolou (s. 204). V následující kapitole (s. 205–207) je uveden abecední seznam všech přirovnání, která se v knize vyskytují.

Sedmá kapitola (s. 208–220), závěrečná, výstižně shrnuje nejdůležitější poznatky, které se týkají vyjádření antiteze v ruštině, a zobecňuje její funkci a výskyt. Na konci je uveden přehled příslušné odborné literatury, o níž se W. opíral.

Lze říci, že dané téma je zpracováno pečlivě. Především je nutno ocenit příkladné rozvržení materiálu, logický a ucelený výklad, širokou materiálovou základnu a zasvěcený filosofický přístup. Kniha poskytuje spolehlivé informace o výskytu a funkci antiteze v ruské lidové poezii a jistě se setká v slavistické veřejnosti se zaslouženým ohlasem.

Aleš Brandner

Roman Laskowski: Derywacja rzezcowników w dialektach laskich I (Abstracta, collectiva, deminutiva, augmentativa), Wrocław – Warszawa – Kraków 1966, 128 stran, francouzské resumé, 1 mapa; **II** (Rzezcowniki z formantem w funkcji przedmiotowej), Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1971, 172 strany, anglické resumé, 2 mapy.

Není to asi jen náhoda, že dokonalé slovtvorné popisy českých tradičních dialektů vycházejí v posledních desetiletích mimo Československo – v Polsku. Polská jazykověda si vybudovala mnohem bohatší publikační možnosti než lingvistika česká a mimo jiné i tato skutečnost podminila její intenzivní teoretický rozvoj. První práce toho druhu, kterou máme na mysli, je součástí popisu českého severovýchodního okrajového dialektu z okolí Kladska (Dialekt czeski okolic Kudowy I, II) z pera Januse Siatkowského (viz recenzi v SPFFBU A 14 [1966], str. 191–194). To byl první publikovaný moderní popis slovtvorby dialektu, nikoli jen diferencně pojatý přehled prostředků v několika vybraných významových kategoriích, jaký byl obvyklý ve starších nářečních monografiích.

Avšak Roman Laskowski pokročil ještě dále. Jeho práce (spolu s několika dalšími články publikovanými jinde) neznámá jen vyčerpávající rozbor motivovaných substantiv v dialektu: její hlavní přínos spočívá v konstituování dokonalejší metody popisu. Na bohaté materiálové východisko (přes 5 000 motivovaných substantiv), jež autor z větší části zapsal sám v terénu a zbytek pak doplnil z publikovaných prací) aplikoval poznatky moderních lingvistických teorií, tvořivě je rozvinul a dospěl k důležitým zjištěním a závěrům obecné povahy.

Snad nejnázorněji se to jeví na autorově rozboru a uspořádání deverbálních substantiv. Jejich klasifikace jak známo působí vždy jistě nesnáze vzhledem k tomu, že formace v tradičních kategoriích deverbálních substantiv, jako jsou jména prostředků, výsledků, objektů děje a zčásti i jména činitelská, jsou z velké části tvořeny týmiž formanty jako abstraktní názvy dějů. Laskowski však vycházejí z bohatého materiálu, nalezl velmi uspokojivé řešení. Nachází zde tři základní kategorie: dějová abstrakta, tzv. agentivní deverbativa (zahrnující tzv. jména činitelská a názvy prostředků) a deverbativa neagentivní (názvy